

Inhoud

INLEIDING *Ogen en oren dicht* 9

OP REIS *Neuzen in Nederland* 15

CANON: AARDAPPELS 25

Power to the pieper

CANON: BAGGER 28

Bâbgeur

CHEMIE *Nog veel te winnen* 31

CANON: BLOEMEN 35

De herinnerde geur van bloemen

CANON: BOSSEN 38

Verpakte geuren

PSYCHOLOGIE *Emotiekamers* 42

CANON: BROOD 47

Buiten nóg lekkerder

CANON: BRUINE KROEG 51

Erfgoedlucht

GEHEUGEN *Geurfoto's bestaan niet* 55

CANON: DRAADJESVLEES 58
Heimweevlees

CANON: DROP 61
Objecten van rubber

INDUSTRIE *Anosmaten, microsmaten* 65

CANON: FRIKADEL 70
Walm par excellence

CANON: GRAS 73
Evergreen

ABNORMAAL RUIKEN *Haperneuzen* 76

CANON: GROENE ZEEP 81
Opperste reinheid

CANON: HASJ 85
Kijken-ruiken-proeven-stoned

REUKPOLI *Servicecentrum* 89

CANON: KAAS 91
Introverte zuivel

CANON: KOFFIE 94
Kauwend slurpen

BLINDEN *Zien met je neus* 98

CANON: LINOLEUM 102

Platvloerse geur

CANON: MEST 105

Vleugje platteland

BEDRIJFSLEVEN *Luchtmanagement* 108

CANON: MOTTENBAL 114

Kamferkogels

CANON: MUFFE HUIZEN 117

Zwangere lucht

RIJNMOND *Stankdeken toen, klein leed nu* 120

CANON: MUISJES 125

Gek van geboortegeur

CANON: PAPIERGELD 128

Geld stinkt wel

LICHAAMSGEUR *Kaaskoppen ruiken naar...* 131

CANON: REGEN 136

Krimpen is stinken

CANON: SIGAREN 140

Kleine trekken

PARFUM *Pleisterplaatsen* 144

CANON: SLOTEN 149
Bloeiende bagger

CANON: SPRUITJES 153
Geuzengroente

NIEUWE NEDERLANDERS *Integratie via de neus* 156

CANON: STROOPWAFELS 160
Heimweekoek

CANON: SUIKERBIET 164
Muf berfstgeluk

TAAL *Geurmeur* 167

CANON: TURF 172
As is verbrande turf

CANON: VIM 175
Keukenkastjesklassieker

KUNST, LITERATUUR *Fleur d'Anus* 178

CANON: VISKRAMEN 182
Vis ruikt, stank is anders

CANON: ROOKWORST 185
Vloeibare rook

CANON: ZEE 188
Salt spray, planktonpoep

LITERATUUR EN BRONNEN 191

Ogen en oren dicht

Billen, borsten, armen, benen, stembanden, snorren. Be-roemdheden verzekeren zo nu en dan het risico dat li-chaamsdelen waarmee zij hun boterham verdienen voor-goed onbruikbaar worden. Tien tegen één dat zij aanklop-pen bij Lloyd's. De premies van deze allesverzekeraar in Londen zijn niet mals maar dat hebben betrokkenen er ken-nelijk voor over. Danser Fred Astaire en voetballer David Beckham verzekerden hun benen. Rolling Stones-gitarist Keith Richards verzekerde zijn handen. Zangeres/actrice Jennifer Lopez borgde haar billen en diva Maria Carey assu-reerde haar hele lijf. Lloyd's is om redenen van privacy altijd terughoudend met informatie over de klandizie van *celebri-ties* tenzij deze polishouders er publiekelijk zelf over begin-nen. Dat doen sommigen graag. Een contract bij de Britse verzekeraar betekent immers *free publicity*.

In de categorie lichaamsdelen is er bij Lloyd's vooraf altijd sprake van medische *screening*. De onderneming beschikt naar verluidt over een reeks handboeken waarin adviserende artsen aangeven wat wel en niet verzekerd kan worden en waarom. Niet elke borst of bil wordt zomaar aanvaard. Ook is het niet zo dat louter vermaarde artiesten of sportlieden geheel of gedeeltelijk hun lijfsbehoud verzekeren. Minder bekende vakmensen doen dat evenzeer. Kaasproevers en koffiemeesters bijvoorbeeld, meldt Lloyd's desgevraagd. Zo verzekerde 'koffiemeester' Gennaro Pelliccia van Costa Coffee in Engeland zijn tong voor elf miljoen euro. Met de

papillen in zijn smaakorgaan kan de Italiaan immers duizenden bonensoorten onderscheiden, verzekerde hij Lloyd's. Pelliccia acht zijn tong 'net zo belangrijk als de stembanden van een zanger of de benen van een topmodel'.

Bij Lloyd's melden zich – sporadisch – ook mensen die hun neus willen verzekeren. Van de in 1980 overleden Amerikaanse zanger, komiek en filmacteur Jimmy Durante is bekend dat hij zijn reukorgaan financieel had gedekt voor het destijds hoge bedrag van 140000 dollar. Durante beschouwde de omvang van zijn neus als zijn handelsmerk.

Tot de elite van neusverzekerden behoort sinds enige jaren ook een Nederlander: Ilja Gort. Hij verzekerde zijn aangezicht voor vijf miljoen euro, inclusief het risico van 'loss of smell'. Als deeltijdwijnboer in Zuid-Frankrijk heeft Gort gegronde redenen om zijn reukvermogen te verzekeren. Want 'wijn proef je met je neus, niet met je tong', zegt hij. 'Het aantal smaaksensoren in de tong haalt het niet bij het grote aantal geurreceptoren in de neus.' Bemiddeld geraakt met het componeren van *jingles* en *tunes* voor tv-reclames en programma's woont Gort afwisselend in Amersfoort en op zijn *Château de la Garde* bij Bordeaux. Zijn huidige reputatie dankt hij vooral aan zijn wijnmerken en aan enkele wijnboeken. Liever had hij zijn 'bovengemiddelde' reukzin voor tien miljoen euro verzekerd maar dat werd zelfs Lloyd's te gortig, ook al slaagde die merkwaardige Hollandse wijnmaker met gemak voor de vooraf verlangde reuktest. Zijn neusverzekering loopt nog steeds, meldt Gort: 'De premie is erg hoog.'

Vraag je Gort naar typisch Nederlandse aroma's dan noemt hij achtereenvolgens bruinebonensoep, het IJsselmeer, in

de wind gedroogd wasgoed en bij wijze van landelijke mini-serie de geur van polders, sloten, weilanden, gras en koeienstront. Dit zijn geuren die – denkend aan Nederland – spontaan bij hem opkomen. Gorts lijstje verbaast niet. Veel Nederlanders halen zich dit soort geuren spontaan voor de geest.

Wie zich bij Gorts opgave in elk geval iets kan voorstellen, is veelgevraagd geurexpert Ton Teerling uit Bussum. Een leven lang is hij al geboeid door en doet hij in opdracht van internationale smaak- en aromabedrijven onderzoek naar de vraag hoe ‘reukbelevingen’ het gedrag van mensen beïnvloeden. Dat geuren in belangrijke mate de stemming van mensen kunnen bepalen staat voor hem als een paal boven water. Het is die veelal nog onontgonnen ‘psychologie achter geuren’ die hem ‘als wetenschapper en als praktijkman’ bezighoudt.

Mensen onderscheiden in principe duizenden geuren. Wij ademen gemiddeld twintigduizend keer per dag in en uit door onze neus. Geen wonder dat we constant op geuren reageren. Zelfs de geringste geurzweem treft ons sterker dan beelden en geluiden, indrukken die via andere zintuigen tot ons komen. De reuk is het gevoeligste en hoogst ontwikkelde en tegelijk het meest onderschatte zintuig, zeggen kenners. De neus is daarenboven het enige zintuig dat direct in verbinding staat met ons emotionele brein. Een ‘heel intiem zintuig’ dus.

Teerling ontwikkelde zijn fascinatie voor het effect van geuren op mensen tijdens zijn studie. Samen met zijn baanbrekende Nederlandse leermeester op dit vakgebied, thans emeritus hoogleraar Ep Köster, vroeg hij een honderdtal medestudenten naar luchtjes die hen in positieve zin het meest beroerden. De antwoorden waren verrassend en di-

vers. Genoemd werden onder meer de geur van een rivier (in casu de Waal bij Nijmegen), van geweerolie, van konijnenkeutels, van eikenhout, van kraaien, van porselein en van antieke paraffine aanmaakblokjes. Eén student noemde expliciet de geur van zijn zus.

Zonder moeite noemt Teerling zelf ook enkele geuren die hem tot op de dag van vandaag ‘in vervoering’ brengen. Zo wordt hij telkens weer ‘geraakt’ door de lucht van potloden. Of dat de reden is voor zijn internationale potlodenverzameling, weet hij niet, maar de geur van het tekengerei windt hem op: niet het grafiet in de potloden maar het houten omhulsel prikkelt zijn neus. De geur doet hem denken aan de ‘prettige, droge lucht van cederhout’. Teerling is sowieso een houtliefhebber. Even aangenaam als de lucht van potloden beleeft hij bijvoorbeeld de geur van populieren. Hij herkent de lucht van die hoge bomen altijd en overal. Teerling rook de boomsoort voor het eerst op zijn kleuterschool – het gebouwtje was omringd door populieren.

Iedere Nederlander heeft net als Gort en Teerling zonder veel nadenken een *shortlist* paraat van karakteristieke, zijn of haar leven bepalende geuren. Vaak betreft het luchten of luchtjes die mensen in positieve zin uit hun jeugd zijn bijgebleven. Veel onderzoek naar de favoriete geuren van Nederlanders is niet gedaan. Lees je recente publicaties over geuren en reuk in boeken, kranten, tijdschriften, op internet en in vakliteratuur erop na, dan wordt al snel gerefereerd aan een onderzoekje in 2006 van het Voorlichtingsbureau Brood. ‘Wat ruikt volgens u het lekkerst?’ vroeg het promotie-instituut. Bij de representativiteit van de enquête zijn vraagtekens te plaatsen want – wie had dat gedacht? – de geur van vers brood kwam met 70 procent van de onder-

vraagden als lekkerste uit de bus. Toch zijn de overige uitkomsten te aardig om hier te negeren. De geënuqueterden noemden na brood de volgende geuren: pas gemaaid gras (60 procent), verse koffie (50), zeelucht (40), parfum (46), sneeuwlucht (42), de partner tijdens het vrijen (36), grond na regen (35), bankbiljetten (15), zonnebrandolie (13) en nieuwe auto's (10).

Afgaande op deze uitkomsten en op privélijstjes als die van Ilja Gort en Ton Teerling bestaat er naast de vele persoonlijke herinneringen aan en associaties met geuren kennelijk zoiets als een collectief geurgeheugen, een nationale harde schijf waarop geuren staan gebrand die veel Nederlanders bewust en – waarschijnlijk nog – onbewust aanspreken als zuiver vaderlandse geuren. Als dat zo is, dan ligt de vraag voor de hand: welke luchten zijn dat dan? Anders geformuleerd: waarnaar ruikt Nederland zoal? Misschien moet je deze vragen eerst en vooral stellen aan niet-Nederlanders. Zij immers worden voor het eerst geconfronteerd met typisch Nederlandse geuren terwijl de eigen bevolking zich al die luchten niet meer bewust is. Uit onderzoek is namelijk bekend dat mensen opmerkelijk snel wennen aan 'geursensaties'. De herkenning van geuren blijkt vooral plaats te vinden bij een eerste blootstelling daaraan. Daarna neemt de herkenning snel af.

Dit boek gaat over typisch Nederlandse luchten, over objectief waarneembare Nederlandse geuren en geuren die vanuit ons aller geheugen aan ons land worden toegeschreven. Hoe en waar echter te beginnen? Te denken valt aan een reisgids, een *Neuzen in Nederland voor dummy's* op basis van reukwaarnemingen. Ogen en oren dicht. De neus wijd open. Ook denkbaar en trendy is de presentatie van een

canon van veel voorkomende Nederlandse luchten, een olfactorische (de reuk betreffende) canon aangevuld met wetenswaardigheden over de werking van geuren en ons reukvermogen, over de geschiedenis van geuren, over geurherinneringen, over de smaak- en geurstoffenindustrie, over geurmanagers, over geuren in kunst en literatuur, over onze onmondigheid bij het benoemen van geuren en over (geur)blinden, helderruikenden en geurallergische mensen.

Gekozen is voor een ‘geurbijbeltje’ met gebruikmaking van beide opties: een alfabetisch gerangschikte geurcanon met dertig nationale luchten uit heden en verleden, verzameld tijdens een geurreis door Nederland, waarbij overigens geen gebruik is gemaakt van een professionele snuifkar (controlewagen) vol olfactometers, gaschromatografen en andere geurhinder en stankoverlast waarnemende apparatuur van nationale, regionale en lokale milieudiensten. De reis leidde ook niet langs de honderden snuffelpalen in de vaste meetnetten van deze diensten. Dit geur-abc is ‘slechts’ de subjectieve weergave van een persoonlijke snuffelstage kriskras door Nederland. Dit boek is het resultaat van een gedegen ontdekkingsreis langs tientallen plekken met typisch Nederlandse geuren en geurdeskundigen, een autoreis met de ramen open en enkele naslagwerken op de passagiersstoel. Ruiken kun je leren, zeggen geoefende neuzen. Oordeel zelf. Reis mee en ruik Nederland.

Neuzen in Nederland

De mooiste kenschets van een stadsgeur in Nederland? Hoge ogen gooit een zinnetje in *Retour*, een in 2009 in Vlaanderen uitgegeven beeldverhaal van schrijver Hans Kloos en illustrator Witte Wartena. ‘Amsterdam ruikt naar natte hond – naar stoffig water,’ laten zij een vrouw zeggen. De dame in kwestie is dood. Haar woorden begeleiden desondanks als commentaarstem de treinreis van een jongeman die haar as in een urn terugbrengt naar Amsterdam, de geboortestad van de vrouw.

Of Francis Kurkdjian in Amsterdam natte honden rook, weten we niet. Wel werd de beroemde Franse parfumeur (Armani, Lancôme) ‘bijna geil’ van de lucht in de stad. Vooral de omgeving van het Centraal Station wond hem op, schreef de *maître* in de Nederlandse editie van het tijdschrift *Esquire*. Dat hoor je wel meer. Dat Amsterdam naar sex ruikt, letterlijk op de Wallen waarschijnlijk, meer erotisch van aard elders in het centrum. Niet iedereen vindt de hoofdstad trouwens sensueel ruiken. Er zijn ook wijsneuzen die er vooral chocolade ruiken – de geur is vermoedelijk afkomstig van de omvangrijke cacao-overslag in het westelijke havengebied. Anderen ruiken in Amsterdam voortdurend een barbecuelucht. Geen wonder: de stad is vergeven van snackbars, pizzeria’s, kebabgelegenheden, shoarmaten ten enzovoort. Eveneens prominent in de stad aanwezig: de

geur van wiet. Coffeeshops in overvloed immers. Amsterdammers ruiken die hasjlucht niet meer zo. Alles went ten slotte. Bezoekers van de stad daarentegen valt die gedoog-lucht altijd weer op.

Steden ruiken. Steden geuren. Steden stinken. Iedere stad heeft een geursignalement. Aan elke stad kleeft een aparte lucht die haar inwoners en bezoekers opvalt. Voor buitenstedelijke gebieden geldt hetzelfde. Aan het platteland worden eveneens specifieke geuren toegeschreven. Aan het platteland als geheel. Aan gewesten in het bijzonder.

Heel Nederland komt aan bod in deze geurbijbel. We rijden als het ware een Ronde van Nederland – met de neus als richtsnoer. De kop is er inmiddels af. Vanuit de hoofdstad cirkelen we, tegen de wijzers van de klok in, verder.

Niet ver van Amsterdam liggen het Gooi en Utrecht. In Hilversum proberen we in contact te komen met een manager of geurmenger van IFF, een internationale firma die tot de drie grootste aroma-industrieën ter wereld behoort. Helaas. De deuren blijven dicht. Speurneuzen worden niet op prijs gesteld. De angst voor negatieve aandacht is groot. Gelukkig is in een aangrenzende gemeente een gepensioneerde ‘topneus’ van het bedrijf spraakzamer. Elders in dit boek komen we deze Philip Hausel nog tegen.

We reizen door naar de Uithof in Utrecht. In een spreekkamer op dit universiteitscomplex met fraai uitzicht ontmoeten we emeritus hoogleraar Jan Kroeze. De psychologie achter geuren is zijn vakgebied. In de verte rookt de vestiging van Douwe Egberts. Niet te missen zijn de contouren én de geur van deze koffiebranderij langs het Amsterdam-Rijnkanaal. Omwonenden weten er alles van.

In een dorpswoninkje onder de rook van Utrecht treffen we vervolgens Vincent Bijlo. Trek in koffie, vraagt de cabaretier voordat we het gesprek voortzetten in zijn studio in de tuin. Van hem willen we weten: hoe gaat een blinde om met geuren? En: verwerkt hij geuren wel eens op geestige wijze in zijn teksten?

Onderweg naar Haarlem nemen we ter hoogte van Schiphol een kerosinelucht waar. Niet onprettig die geur, wel indringend. Vrienden uit Amstelveen en Badhoevedorp hadden hem al voorspeld. Hun jeugd in de nabijheid van de luchthaven had in het teken gestaan van 's nachts proefdraaiende vliegtuigmotoren. Niet het lawaai maar de geur van de daarbij verstoekte brandstof was hen vooral bijgebleven, vertelden ze.

In Haarlem, de volgende geurstop, hebben de inwoners geen last van kerosinelucht hoewel de Polderbaan van Schiphol vlak bij de stad ligt. Spontane straatinterviewtjes leren dat sommige Haarlemmers bij gunstige wind eerder de plezierige geur van de bollenvelden achter de duinen denken waar te nemen. Anderen benadrukken de lucht van de Noordzee. De badplaatsen Zandvoort en Bloemendaal zijn niet ver. Wat veel mensen in Haarlem zich ook heugen: de geur van de mottenballenfabriek van vroeger.

In Haarlem en in het dertig kilometer zuidelijker gelegen Leiden spreekt de bevolking naar het schijnt het best Algemeen Beschaafd Nederlands. Beide steden geuren ook heel beschaafd. Beter nog: ze geuren nauwelijks. Leiden vooral. Wat ruik je nu in Leiden? Vroeger misschien de Leidse kaas, maar die is tegenwoordig overal in Nederland te koop. Wel zeldzaam in het universiteitsstadje is de geur van de Reuzenaronskelk in de Hortus Botanicus. Elke vijf tot acht jaar komt deze tropische plant tot bloei. Haar bloem ver-

spreidt gedurende slechts één dag – heel onbeschaafd – een lijkengeur.

Een kwartiertje rijden van Leiden stoppen we bij een als kantoor ingerichte villa in Wassenaar. Hier ontmoeten we ‘geurmanager’ Pieter-Willem Slootweg met voor zich op tafel een kistje met geurmonsters. De verkoopmissie van deze jonge ondernemer is het ‘begeuren’ van openbare ruimten in binnen- en buitenland. Op duurzame wijze welteverstaan. Ook hem komen we verderop in dit boek nog tegen.

Den Haag dan, volgens de sceptische beschouwers van dit uit de kluiten gewassen dorp even kleurloos als geurloos. Maar schijn bedriegt. Want riekt de residentie via de onderbuik niet hevig naar vriendjespolitiek, naar een teveel aan ambtenaren, naar stille diplomatie, naar invloedrijke lobby-circuits en naar een wisselend populair vorstenhuis?

Via stroopwafelstad Gouda en Delft met zijn Ikeageur van goedkoop meubelplaat en plastic (vroeger ook: de pindakaasgeur van Calvé en de stank van Gist-Brocades) en de ‘reukpoli’ van kno-arts Dick Kooper in het plaatselijke hospitaal tuffen we naar Rotterdam en Rijnmond. Anders dan in het naar kunstenaars, krakers en bankiers ruikende Amsterdam overheerst hier de geur van arbeid, handel en industrie.

Rotterdam is de stad met twee opmerkelijke geurlaboratoria. Bijzonder hoogleraar Gerrit Smit en zijn collega’s bij voedings- en wasmiddelenconcern Unilever ontwikkelden in hun laboratorium een internationale geurtaal. Opdat laboranten elkaar niet ongewild bij de neus nemen. En in het laboratorium van de Milieudienst Rijnmond in Schiedam worden ter voorkoming en bestraffing van geurhinder en stankoverlast geuren ontleed. De belangrijkste vraag op

beide locaties: ruiken ze er ook typisch Nederlandse luchten?

Zuidwaarts rijdend op de Van Brienoordbrug zie je ze al in de verte: de Drechtsteden. Dordrecht, Sliedrecht en Zwijndrecht gelden als de bakermat van de putjeslucht. Als de streek waar ze het dreggen van modder hebben uitgevonden. Hoe dichter bij Dordt, des te rotter het wordt, nietwaar? Deze uitdrukking die in Dordrecht zelf wordt ontkend, zou slaan op de oorsprong van de vaderlandse baggerindustrie.

Langs een afvalstoffenterminal en vergistinginstallatie bij Moerdijk rijden we de zuidelijke Nederlanden binnen. Zeeland met zijn mosselucht in de Oosterschelde en kerncentrale bij Borssele (kernenergie stinkt niet) laten we voor wat zij zijn. Je kunt niet overal je neus achternarijden. Liever spreken we nota bene in Antwerpen een professor die zich langjarig verdiepte in zeelucht. In het veel meer aan zee grenzende Nederland was zo'n deskundige merkwaardig genoeg nergens te vinden. De hamvraag aan de Belgische geleerde: ruikt de Noordzee anders dan laten we zeggen de Middellandse Zee?

Terug in eigen land leidt de route langs enkele Brabantse steden. In Zuid-Nederland wemelt het van de geurnostalgie. Als er ergens in ons land plaats is voor een historisch geurmuseum, dan is het in zijn provincie, schreef regionaal publicist Ed Dalderop op de website van Cultureel Brabant. Brabantse steden waren vroeger te herkennen aan hun geur, meent hij. 'Breda herkende je aan de gistlucht van de bierbrouwerijen, Den Bosch kenmerkte zich door de intensieve geur van de koffiebranderij van De Gruyter, in Dongen

rook je de leerlooierijen van de schoenfabrieken en in Philipsstad Eindhoven rook het naar oude radio's die te lang hadden gespeeld. Naar de geur van bakelieten radiokasten en de geur van Pertinax (elektrisch isolatiemateriaal).

Lieten we Zeeland nog 'links' liggen, om Limburg kun je op zoek naar karakteristieke geuren in Nederland niet heen. In het dorpje Ell bij Weert bespreken we de in ons land alom gewaardeerde broodlucht met een prijswinnende warme bakker. Met het uitgestrekte geurcomplex van chemieconcern DSM is Zuid-Limburg aan de beurt, het gewest waar ooit de kolenmijnen bloeiden totdat in 1965 de toenmalige minister van Economische Zaken Joop den Uyl er geen brood meer in zag en tien jaar later de laatste mijn dichtging. De Limburgse mijnen zorgden ervoor dat 's winters in heel Nederland de zwavel van brandende kolenkachels te ruiken was. Nu branden al onze kachels op het aardgas uit Noord-Nederland en uit het buitenland. Hét verschil tussen aardgas en steenkool: aardgas stinkt niet. Niet uit zichzelf althans. Aan aardgas wordt een geurtje toegevoegd om gebruikers te waarschuwen voor gaslekken.

Vanuit Zuid-Limburg leidt het parcours langdurig noordwaarts. Zigzaggend over naar koeienmest en varkensgier ruikende binnenwegen toeren we langs dorpen met mufte huizen en boerderijen. Langs woningen met begeurde woonkamers. Langs woonhuizen met geurende, want pas gemaaide gazons. Door wijken waar met namaakooievaars in tuinen trots de geboorte van kinderen wordt gemeld: de geur van beschuit met muisjes komt je tegemoet.

Naar Groningen is het al gauw 350 kilometer. Onderweg liggen plaatsen als Nijmegen, Arnhem, Wageningen, Apeldoorn, Kampen, Zwolle en Assen. In Nijmegen bezoeken

we Rob Holland van de Radboud Universiteit vanwege zijn onderzoek naar het effect van geuren op mensen en hun belevingen. De voorbeelden liggen voor het oprapen, zegt Holland. Direct al in Nijmegen. Neem de schuldbelijdenis van een oud-bewoner van de wijk Bottendaal. De man pleegde er een kwart eeuw geleden overspel terwijl het naar wasmiddel rook. Vreemd ging hij met twee buurvrouwen. De geur kwam van de fabriek van Dobbelman. De man denkt nog wel eens terug aan Bottendaal, blogde hij op internet. Overspel en de geur van zeep zijn voor hem voortaan onlosmakelijk met elkaar verbonden.

In Wageningen pauzeren we in de met hout betimmerde lounge van hotel De Wereld, de plek waar in mei 1945 de Duitse bezetters ten overstaan van onder anderen Prins Bernhard het einde van de Tweede Wereldoorlog in Nederland bevestigden. De salon ruikt naar boenwas: de geur van capitulatie? Buiten had het geregend en nat gesneeuwd. Op weg naar het hotel rook het naar neerslag. Neerslag op straat. Neerslag op de uiterwaarden langs de Nederrijn.

Eerder op de dag waren we in Arnhem geweest, de provinciehoofdstad op de flanken van de Veluwe waar de Gelderse rookworst is uitgevonden. Maar voor die worst bezochten we Arnhem niet. We onderzochten er de geur van hasj.

Wat in de Gelderse hoofdstad niet meer te ruiken was, waren de geuren van de AKU (Arnhemse Kunstzijde Unie) en van aluminiumfabriek Billiton. Oudere Arnhemmers zoals Jopie Baumann-Wissing herinneren zich die geuren nog. Zij denkt echter nog vaker terug aan een andere geur. Aan een geur die meer indruk maakte.

Vijftien jaar was Jopie Wissing tijdens de Slag om Arn-

hem in september 1944. Zij zag de geallieerde vliegtuigen naderen vanuit het weeshuis waar zij woonde. De herinneringen aan deze gebeurtenis kwamen in de rest van haar leven steeds vaker terug, vertrouwde zij tientallen jaren later dagblad *De Gelderlander* en Omroep Gelderland toe. Wat ze vooral nooit meer vergat, was de geur van puin. Het centrum van Arnhem was zwaar beschadigd. De stad was ‘onherkenbaar geworden’. Die ‘muffe geur van puin’ heeft ze daarna nooit meer geroken. ‘Als je de oorlog niet hebt meegemaakt begrijp je niet waar ik het over heb’.

Ongeschonden uit de oorlog kwam Apeldoorn, met Paleis het Loo nog altijd een van de pleisterplaatsen van de koninklijke familie. Prinses Margriet en Pieter van Vollenhoven wonen er. In de bosrijke Kroondomeinen bij het paleis annex museum vinden jaarlijks omstreden drukjachten plaats. Met een beetje goede wil ruik je er de koninklijke kruitdampen. Elders in Apeldoorn rijdt tegenwoordig weer een schillenboer rond. Voor zover bekend de enige in ons land. Om hem heen: de geur van rottende groente en fruit.

Bij Zwolle voert de tocht met een omweg eerst langs Kampen en Staphorst. De bijbelgordel kortom. In de lokale boekhandels: schappen vol bijbels. Verbeelden we het ons of ruiken we er draadjesvles en spuitjeslucht? Of is het de zware lucht van het ware geloof?

Na een geurende turfexcursie bij Emmen en een bosluchtwandeling bij Drouwen arriveren we in de Drentse provinciehoofdstad Assen. In de dorpen onderweg daarheen: de geur van viskramen net zo goed als de lucht van friettentent. Assen zelf is tamelijk geurloos. Behalve enkele dagen per jaar. Tijdens de traditionele TT-races kamperen duizenden motorrijders op weilanden bij de stad. Leuk

voor de betrokkenen, minder aangenaam echter voor de wijkbewoners aan gene zijde van rijksweg A28. Rookwolken van reusachtige kampvuren en langdurige barbecues trekken 's avonds de stad in.

Nader Groningen van welke kant ook en je ziet gedurende vijf maanden per jaar van verre de rookpluimen van de suikerindustrie. Nederland telde vroeger tientallen suikerfabrieken. Nu zijn er nog maar twee: één in Dinteloord in West-Brabant en één in Hoogkerk/Vierverlaten bij Groningen. In de periode september-januari is het rond deze industrieën vergeven van bietenlucht. Sommige Groningers walgen ervan, de meeste inwoners hebben er minder moeite mee. Zij achten de zoete geur van de bietencampagne een noodzakelijk kwaad. De suikerverwerking biedt immers óók werkgelegenheid, meent herinneringsdeskundige Douwe Draaisma, de Groninger hoogleraar die uitlegt hoe geuren zich nestelen in het menselijk geheugen.

Een uur rijden ten westen van Groningen ligt Leeuwarden. Op weg daarheen praat een rattenvanger ons vakkundig bij over de verschillende geuren van Nederlandse sloten. Later dan verwacht bereiken we daardoor de Friese hoofdstad. Die vertraging doet er niet toe. Leeuwarden is namelijk tamelijk geurloos, of het moeten het Leeuwarder skûtsje en andere antieke platbodems in zijn wateren zijn die de neus beroeren. Oude zwaardschepen ruiken naar touw en teer, naar oud hout en jonge jenever.

Beter nog is die bruinevlootgeur te ruiken in Harlingen, dat we na een onderbreking bij een Friese kaasfabriek in Dronrijp en een dropspecialzaak in Sneek bereiken. In Waddenhaven Harlingen liggen zeventig traditionele zeilschepen te pronken – naar verluidt de grootste bruine vloot

in het land. Het historische stadje verdient er miljoenen euro's mee. Het volgende reisdoel is de nabijgelegen Afsluitdijk met enerzijds de frisse zoetwatergeur van het IJsselmeer en anderzijds de zwaardere, zilte lucht van de Waddenzee.

Het einde van de reis nadert. Via Alkmaar, IJmuiden, Krommenie en Zaandam dieselen we licht geurend maar mét roetfilter terug naar Amsterdam. Naar Alkmaar reizen we vanwege de kaasmarkt. De rode kaasbollen op de markt ruiken amper. Maar snijd ze open en de weldadige geur van Nederlandse kaas openbaart zich, hadden ze in Friesland al uitgelegd. Ook stoppen we nog even bij het Parfummuseum in het dorpje Winkel.

De haven van IJmuiden dan. Het ruikt er naar vis en naar de Hoogovens aan de andere kant van de zeesluizen in het Noordzeekanaal. In Krommenie ruiken we nog linoleum en in Zaanstad geurt het naar hout en cacao. In Amsterdam tot slot trekken we ons terug in een bruin café. Het ruikt daar anders dan vroeger. Er mag immers niet meer gerookt worden. Zo gaat dat soms met geuren. Ze verdwijnen eer je er erg in hebt.